

UDK 811.163.6'27

Davorin Dukič

Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Univerza na Primorskem

RAZVOJ KONCEPTA FUNKCIJSKE ZVRSTNOSTI V SLOVENSKEM JEZIKOSLOVJU¹

Prispevek obravnava odnos slovenskega jezikoslovja do pojava funkcijske jezikovne členjenosti, tradicionalno imenovanega *funkcijska zvrstnost*. Za identificiranje ključnih lastnosti razvoja teoretskih konceptov so analizirane jezikoslovne razprave oz. dela številnih avtorjev, ki so glede na čas nastanka danes klasične funkcijskozvrstne teorije ločene na tri kronološka obdobja. Ob koncu pregleda so predstavljene ugotovitve, vezane na značilnosti razlag funkcijske zvrstnosti, razvoja tozadevnega terminološkega aparata in klasifikacij funkcijskih zvrsti.

The article discusses the relationship of Slovene linguistics with the concept of register variation, traditionally called *funkcijska zvrstnost*. To identify the key features of the development of the theoretical concepts, the author analyzes linguistic studies by numerous authors, which are, considering the time of their compilation, considered classical theories of register variation, chronologically divided into three periods. At the end of the survey, the author presents the findings related to the interpretations of register variation, the development of the appropriate terminological apparatus, and the classification of registers.

Ključne besede: funkcijska jezikovna členjenost, funkcijske zvrsti, teorija knjižnega jezika, slovensko jezikoslovje, praški funkcionalizem

Key words: register variation, registers, theory of literary language, Slovene linguistics, Prague functionalism

0 Uvod

V prispevku obravnavamo odnos slovenskega jezikoslovja do funkcijske členjenosti slovenskega jezika. Ta pojav se v današnji slovenski jezikoslovni teoriji označuje z izrazom *funkcijska jezikovna zvrstnost*, čeprav so (bila) zanj v rabi tudi druga poimenovanja. Jezikoslovna zavest o jezikovni členjenosti je zorela postopoma, zato v pregled ne vključujemo le razprav, neposredno vezanih na razvoj danes klasičnega in široko sprejetega konceptualno-terminološkega aparata, ampak upoštevamo tudi nekatere zgodnejše prispevke, pomembne za identifikacijo začetnega odnosa jezikoslovcev do pričujoče tematike. Prav tako pregled ne bi bil zadosten, če ne bi zajel vsaj nekaterih glavnemu toku alternativnih pojmovanj. Sledi torej kronološki prikaz ključnih razmišljanj o funkcijski zvrstnosti v slovenskem jezikoslovju. Pri vseh obravnavanih razpravah smo opazovali zlasti troje: poimenovanje samega pojava funkcijske jezikovne členjenosti, njegovo definiranje in morebitno tipologijo tistega, kar se v slovenski jezikoslovni tradiciji največkrat imenuje *funkcijske zvrsti*. Ker izhajamo iz splošno sprejetega dejstva, da so se slovenski jezikoslovci pri obravnavi funkcijske zvrstnosti

¹ Osnovo prispevka predstavlja istoimenska avtorjeva seminarska naloga, v študijskem letu 2008/09 napisana v okviru podiplomskega predmeta *Besedilna zvrstnost* pod mentorstvom doc. dr. Vesne Mikolič; ta osnova je bila za potrebe pričujoče objave znatno razširjena in dopolnjena.

zgledovali po teoretskih nastavkih Praškega lingvističnega krožka, pregled začinjamo s kratko predstavitvijo najpomembnejših konceptov praških funkcionalistov.

1 Praški funkcionalizem – knjižni jezik in njegove funkcije

Za jezikoslovje teoretsko revolucionarni strukturalistični šoli, katere ključna osebnost je bil Ferdinand de Saussure, se z današnje perspektive priznava zasluga za vpeljavo naslednjih prelomnih konceptov: delitev na *jezikovni sistem (langue)*, ki je abstraktna idealizacija jezikoslovca, ter *govor (parole)*, ki je v odnosu do jezikovnega sistema primaren ter stvar vsakodnevne komunikacije; delitev na *diahronijo*, kjer gre za raziskovanje jezika v času oz. skozi časovni razvoj, ter *sinhronijo*, ki je raziskovanje organizacije jezikovnega sistema v danem času oz. brez ozira na čas; poudarek, da lahko jezikoslovec povsem enakovredno raziskuje tako dialekt kot knjižni jezik, in sicer tako, da ugotavlja sistemske značilnosti in zakonitosti obeh entitet (povzeto po Skubic 2005: 38–40).

Do neke mere povzetek, do neke mere pa kritiko omenjenih konceptov predstavlja jezikoslovna smer praškega funkcionalizma, imenovana tudi funkcionalistični strukturalizem, ki se je pod okriljem Praškega lingvističnega krožka razvila na Češkem v 20. in 30. letih 20. stoletja.² Od Saussurja drugačno je bilo zlasti pojmovanje knjižnega jezika. Ta je bil za utemeljitelja strukturalizma nekaj sekundarnega in umetnega, praški funkcionalisti pa so mu dodelili status primarnega predmeta jezikoslovčevega zanimanja in si prizadevali za njegovo natančno kodifikacijo in normiranje na vseh ravneh in za vse namene; v tem pogledu ključen je Havránkov koncept jezika kot *diasistema več podjezikov* (povzeto po Skubic 2005: 40). Če skušamo strniti oceno M. Kalin Golob (1996: 13–19), sta bila za formiranje te jezikoslovne smeri pomembna naslednja dva dejavnika: 1) hiter družbeni razvoj na Češkem v prvi tretjini 20. stoletja, ki je od jezika terjal uresničevanje čedalje večjega števila novih nalog velike diverzitete; 2) nasprotovanje prevladujoči jezikoslovni tradiciji, ki je preferirala raziskovanje diahronije (zgodovinska in etimološka slovnica) in narečij (dialektologija), hkrati pa za najvišje merilo knjižnojezikovne norme postavljala umetnostni (t. i. jezik dobrega avtorja) ter razvojno-zgodovinsko upravičen jezik (t. i. ljudski jezik). Tej konservativno orientirani smeri je Praški lingvistični krožek ob zavedanju, da se statičen in z arhaičnimi jezikovnimi pravili omejevan knjižni jezik ne more razvijati tako, kot to od njega zahtevajo hitro spreminajoče se družbene okoliščine, nasproti postavil *funkcijski vidik*, utemeljen na načelih splošne rabe (jezikovnih elementov, ki so se že ustalili in se množično uporabljajo v vsakodnevnem sporazumevanju, se ne sme spreminjati, pa naj bodo domači ali tuji), jezikovne kulture (teoretični posegi jezikoslovcev v jezik ne smejo biti samovoljni, ampak v prid vsestranskemu razvoju knjižnega jezika), prožne stabilnosti (knjižni jezik dosega stabilnost preko konsistence s svojo zgodovino, ki pa ne sme onemogočati sprejemanja novih elementov oz. spreminjanja, opuščanja starih, kadar je to potrebno) in funkcijske razslojenosti knjižnega jezika ter tozadevno funkcij-

² V jezikoslovju se o smereh govori tudi kot o ženevskem in praškem strukturalizmu (Vidovič Muha 1994, 1996a); znotraj prvega naj poleg utemeljitelja F. de Saussurja omenimo vsaj še C. Ballyja, predstavniki drugega pa so B. Havránek, V. Mathesius, R. Jakobson, N. S. Trubeckoj, kasneje A. Jedlička idr.

sko pogojene normativnosti – knjižni jezik je zaradi opravljanja velikega števila nalog, funkcij, razslojen na več funkcijskih jezikov oz. stilov, skladno s tem pa je namesto o pravilnosti bolje govoriti o primernosti oz. ustreznosti jezikovnega sredstva glede na funkcijo, namen (vrste) sporočila, v katerem se pojavlja.³ Praški lingvistični krožek je torej prinesel »nov pogled na jezik, ki je predvsem sredstvo sporazumevanja, torej potrebuje bogato funkcijsko razvitost, da lahko deluje na vseh področjih človekovega življenja in dela« (Kalin Golob 1996: 19).

Iz naslednjega citata so razvidna programska izhodišča ključnega teoretika praškega koncepta jezikovne členjenosti, Bohuslava Havránka:

Za to, da bi sodobni knjižni jezik postal enakovredni predmet znanstvenega raziskovanja, je bilo treba spremeniti osnovno metodologijo in načela jezikoslovnega raziskovanja. Treba se je bilo z ene strani postaviti na stališče funkcionalnosti, tj. si zastaviti vprašanje, čemu jezik sploh služi tudi v konkretnih jezikovnih sporočilih in s kakšnim namenom ter v katerih položajih ga uporabljamo. /.../ /P/osebna značilnost knjižnega jezika /je/ v njegovih bogatejših, bolj vsestranskih nalogah, ki rastejo iz večje in širše funkcionalne razčlenjenosti knjižnega jezika. (Havránek 1969: 196–97)

Ravno *funkcijskost*, pojmovana kot izpolnjevanje določene vloge, naloge oz. *funkcije*, je bila ključno merilo za razdelitev knjižnega jezika na štiri jezike, ki jo najdemo v temeljnem Havránkovem prispevku iz l. 1929, izšlem l. 1932. Glede na štiri funkcije knjižnega jezika avtor ločuje štiri t. i. *funkcijske jezike*: komunikativna (sporazumevalna) funkcija določa *govorni (konverzijski) jezik*, praktičnostrokovna *delovni (predmetni) jezik*, teoretičnostrokovna *znanstveni jezik* in estetska *pesniški jezik* (povzeto po Pogorelec 1986: 13). Iz štiri desetletja mlajšega citata razberemo, na kaj mora biti jezikoslovec pozoren pri opazovanju funkcijskih jezikov: »Vendar bi rad opozoril na to, da ta najosnovnejša shematična delitev, kjer je glavno merilo določena skupina nalog, sega tudi v ustroj (strukturo) jezikovnih sredstev, posebno pa v način njihove uporabe v konkretnem sporočilu.« (Havránek 1969: 201) Funkcija nekega besedila oz. jezikovnega sporočila⁴ se torej kaže v izboru in kombinaciji jezikovnih sredstev v njem. Havránek je l. 1942 oznako *funkcijski jezik* preimenoval v *funkcijski stil*⁵ (Pogorelec 1986: 15), kasneje pa izhodiščno shemo funkcijskih jezikov oz. stilov še izpopolnjeval; tako v prispevku iz l. 1969 npr. *komunikativno (konverzijsko) vlogo* preimenuje v *razgovorno sporočilno, delovni (predmetni) jezik v splošnega strokovnega*, kamor uvrsti tudi »jezik žurnalistike«, *pesniški jezik* pa v *umetnostnega*.

³ Več o razlikah med staro in novo teorijo knjižnega jezika gl. v Jedlička (1965).

⁴ *Jezikovno sporočilo* je términ, ki ga praški funkcionalizem razlaga kot »semantično zaključeno, relativno samostojno enoto govora, ki jo s konkretnim ciljem in v konkretnih prostorskih ter časovnih okoliščinah realizira en govoreči« (tako citirano v Korošec 1973: 94).

⁵ Jedlička govori o *jezikovnem stilu*, ki mu pomeni »karakteristični način organizacije, zgradbe jezikovnega sporočila, temelječ na izbiri in uporabi jezikovnih sredstev« (citirano po Korošec 1973: 94).

2 Zgodnje obdobje – med puristično in funkcijsko normativnostjo

Prispevki Antona Breznika, Boža Voduška in Antona Bajca, ki jih bomo predstavili v tem poglavju, so nastali v 1. polovici 20. stoletja, času, ko predhodne jezikoslovne tradicije obravnave funkcijske jezikovne členjenosti v domačem, slovenskem okolju ni bilo. Še ena njihova skupna značilnost je, da funkcijske jezikovne členjenosti ne postavljajo v središče svojih razmišljanj, ampak se je dotikajo v sklopu širšega pogleda na jezik. Lastnosti slednjega prepoznamo v poudarjeni skrbi za knjižnojezikovno normo, ki jo avtorji postavljajo za ključni kriterij vrednotenja posameznih jezikovnih členitev – pomembna razlika med njimi je v prepričanju, kaj je tisto, kar (naj) določa normo. V tem obdobju imamo na Slovenskem opraviti z dvema različnima vrednotenjem jezika, purističnim in funkcijskim; Vidovič Muha (1996a: 24) s tem v zvezi govori o dveh pojmovanjih knjižnega jezika in njegove norme, obstoječih v slovenskem jezikoslovju 30. let. Prvo, tradicionalistično, je knjižni jezik videlo kot »monolitno pojavnost z normo slovnicaško popravljenega 'dobrega avtorja'« – v tem primeru gre za puristično normativnost.⁶ V prizadevanju drugega, strukturalističnega, za dovolj razvit knjižni jezik, da se preko njega lahko izražajo različni posamezniki in družbene skupine, pa prepoznamo funkcijsko normativnost; knjižni jezik se mora skladno z njo vrednotiti glede na učinkovitost opravljanja svojih nalog, funkcij. Nazori druge smeri so sorodni teoriji praškega funkcionalizma, ki se je poleg vsebinske (torej jezikoslovne) ravni v slovenski prostor prenašala tudi preko poročil o njej.⁷ Ti so bili manj odmevni in splošno sprejeti šele trideset let kasneje, torej v 60. letih, ko se je v slovenskem jezikoslovju nekako zaključil proces postopnega sprejemanja češke teorije (Vidovič Muha 1996b: 79, 81–82).

2.1 Anton Breznik

Breznik se je s funkcijsko jezikovno členjenostjo ukvarjal v treh razpravah: *Jezik v kmetski povesti* (1930), *O časnikarski slovenščini* (1933) in *Jezik naših pripovednikov* (1934–36). Avtor v njih obravnava jezik določenih pojmovnih področij, publicistike in leposlovja; posamezne pojavne oblike funkcijske jezikovne členjenosti imenuje preprosto *jeziki*, druga oznaka so *vrste*. Posamezne vrste jezika kritično presoja zlasti po tem, ali za poimenovanja predmetnosti in pojmovnosti uporabljajo slovensko besedje; ugotavlja, da temu na žalost ni tako – zlasti časnikarski jezik je podvržen prevzemanju srbohrvaških, ruskih in čeških izposojenk ter romanskih tujk. Druga njegova značilnost

⁶ Vidovič Muha (1996a: 15–16) pojav jezikovnega purizma razlaga s specifičnimi družbeno-zgodovinskimi okoliščinami – te so slovenščino kot majhen, nedržavni jezik neprestano postavljale v manjvreden, konkurenčen položaj nasproti drugim, večjim (zlasti sosednjim) jezikom, kar je pri govorcih slovenščine rezultiralo v občutku t. i. jezikovne ogroženosti, ki je postal »sestavina slovenske jezikovne zavesti«. Takšni sociolingvistični razlagi se pridružuje Kalin Golob (1996: 32); poudarja precej drugačen položaj češčine (večje število govorcev, tradicija državnega jezika), ki je dopuščal tudi povsem funkcijsko vrednotenje jezikovnih sredstev, kar v slovenskih razmerah ni bilo mogoče.

⁷ Po Kalin Golob (1996: 20–32) je bil pri slednjem najbolj dejaven publicist Božidar Borko, ki je svoje prvo poročilo o teoriji praškega funkcionalizma v časopisu *Jutro* objavil istega leta, kot je izšel temeljni Havránkov prispevek, torej 1932.

je velik vpliv na ostale vrste jezika, zlasti na znanstvenega; vzrok za slednje je v tem, da oba posredujeta tujo predmetnost.⁸ Znanstveni jezik tuje izraze poleg publicistike črpa še iz tujih znanstvenih razprav. Manj podvržen prevzemanju iz časnikarskega jezika naj bi bil umetnostni jezik, in sicer zato, ker prikazuje predvsem domačo, slovensko predmetnost, ki jo najuspešneje naslikajo izvorna jezikovna sredstva. Od obravnavanih vrst jezika Breznik najvišje vrednoti prav umetnostnega, saj naj bi bil kot tisti, ki vsebuje največ domačega besedja, najintimneje povezan z miselnim in čustvenim svetom govorcev slovenščine; kot takega ga za zgled priporoča vsem uporabnikom knjižnega jezika, čeprav ločuje med »dobrimi« in »slabimi« pisatelji – prvi dosledno uporabljajo domače besede (1933 v 1982). Skoraj izključno s tega stališča je v avtorjevih razpravah ocenjevan odnos do slovenščine pri urednikih časnikov ter pisateljih – kdor je v izrazih »domač«, je dober, kdor »tuj«, pač ne. Glede na povedano Breznika uvrščamo v smer puristične normativnosti.

2.2 Božo Vodušek

Zdi se, da je razprava Boža Voduška *Za preureditev nazora o jeziku* (1932/1933) nastala v opoziciji do Breznikovega in vseh tistih purističnih razmišljanj, ki so za vodilno jezikoslovno načelo postavljala iztrebljanje tujih besed iz slovenskega jezika. V svojem programskem prispevku, ki ga je mogoče razumeti kot oceno stanja aktualnega slovenskega jezikoslovja in poskus usmeritve za prihodnost, avtor kritizira postavljanje ljudske govornice za ideal knjižnemu jeziku ter pojmovanje jezika kot nečesa univerzalnega, splošno veljavnega, ne da bi se pri tem upoštevalo njegove kulturno-zgodovinske, sociološke in psihološke določilnice. V tem vidi generaliziranje jezika brez ozira na snov in okolje; jezik učinkuje kot enoten le zato, ker gre za »abstraktn/o/ klasifikacij/o/ slovníčarjev« (1933: 71), ki je z ozirom na govor oz. ljudsko govornico drugotna. Govor je v osnovi razslojen na številna narečja, iz katerih je nastal knjižni jezik kot plod dolgega in kompleksnega kulturno-zgodovinskega procesa, katerega sestavni deli so bili nastanek pisave, oblikovanje državnih tvorb in vsesplošni družbeni razvoj. Takšen knjižni jezik je po Vodušku večkratno razslojen:

Niso pa samo dialekti krajevno pogojeni, ampak imamo poleg njih še celo vrsto govornih jezikov, ki so pogojeni po socialni plasti. Taki so na primer govorni jeziki različnih stanov in poklicev, ki navpično režejo tisto jezikovno celoto, ki je združena pod okriljem določenega knjižnega jezika, dočim jo režejo prvotno socialno nediferencirani dialekti vodoravno. (1933: 71)

Avtor v nadaljevanju izpostavlja potrebo po utemeljitvi in legitimiranju enotne knjižnojezikovne norme, ki pa ne bi smela biti absolutno zavezujoča za vse govorce slovenščine v vsakršnih govornih oz. pisnih položajih; tako bi se moralo uveljaviti »načelo diferenciacije jezika po določenih socioloških skupinah« (1933: 76). Tu se na eni strani kaže Voduškovo spoznanje, da govorci nekega jezika niso homogena in

⁸ Tako pravi Breznik: »Kako domač je bil od kraja naš znanstveni jezik! Najtežjo snov so izražali z ljudsko metaforo in metonimijo in ljudskimi rečenicami. Ko se je odtujil slovenščini časnikarski jezik, se je odtujil tudi znanstveni, ker sta si enaka v tem, da sta oba zvezana s tujo vsebino.« (1933 v 1982: 133–34)

monolitna struktura, ampak se med seboj razlikujejo tako po družbenem okolju, iz katerega izhajajo, kot tudi po poklicih, ki jih opravljajo – povsem jasno je, da se takšna razslojenost kaže tudi v razslojenosti jezika. Skladno s tem morata imeti vsak posameznik in družbena skupina možnost razvijanja lastnih izraznih načinov in sredstev, ki pa morajo ostati v okvirih razvojno-zgodovinskih zakonov jezika. Na drugi strani ne moremo mimo ugotovitve, da gre pravzaprav za priporočilo funkcijskega vrednotenja jezika oz. njegovih vrst – ali so te pravilne, ustrezne, naj se določa glede na to, v kolikšni meri zadoščajo izražalnim potrebam diferenciranih družbenih področij ter posameznikov. Avtorjevo vrednotenje jezika skladno z njegovo diferenciranostjo je vidno tudi v njegovem razmišljanju o samostalniškem in glagolskem načinu izražanja, ki sta pogojena z določeno razvojno-kulturno stopnjo posameznega jezika ter jezikom določenega področja – glagol je tako kot pretežno čustvena kategorija vezan na stil literature, umetnosti, samostalnik pa kot pretežno razumska na stil znanosti.

Po Vidovič Muha (1996a: 24, 27) so ostala Voduškova razmišljanja v jezikoslovju tistega časa osamljena in niso doživela večjega odmeva. V njegovih konceptih o jezikovni členjenosti, čeprav se je je dotaknil zgolj obrobno in ni razvil njene sistematične klasifikacije niti ni razmišljanja o njej terminološko izčistil (tako izmenično uporablja izraze *jeziki*, *vrste*, govori pa tudi o *stilih* ter *stilni enotnosti* oz. *diferenciranosti jezika*), pa lahko prepoznamo zametke kasnejše teorije jezikovne (tako funkcijske kot socialne) zvrstnosti, ki jo bodo šele dobrih trideset let kasneje razvili drugi avtorji. Povezava ne preseneča, saj so oboji izhajali iz iste teoretične podlage, torej praškega funkcionalizma, čigar koncepti so bili dejansko sočasni z Voduškovo razpravo. »Lahko povzamemo, da smo z Voduškovimi večinoma polemičnimi razmišljanji o jeziku imeli v slovenskem prostoru sicer neodmevno, vendar pa evropsko aktualno funkcijsko- in socialnozvrstno razumevanje jezika.« (Vidovič Muha 1996a: 27).

2.3 Anton Bajec

Bajčeva razprava *Rast slovenskega knjižnega jezika* (1951) je odgovor na Voduškovo kritiko leta 1950 izšlega *Slovenskega pravopisa*. Bajec, sicer Breznikov učenec, je bil namreč eden od snovalcev dela, ki mu Vodušek očita, da z navajanjem »dialektičnih, arhaičnih, izumetničenih in izposojenih« besed spreminja knjižni jezik v »neokusno jezikovno mešanico«. Kritika temelji na prepričanju, da naloga priročnika, kakršen je pravopis, ni le popisovanje, pač pa (bi morala biti) tudi vrednotenje jezikovnega gradiva; tako naj bi bilo ob ustreznem označevalnem sistemu uporabniku priročnika jasno, kdaj je neka beseda del »normalnega besednega zaklada« pogovornega, po Vodušku »občevalnega« jezika, kdaj pa se uporablja v posebnih okoliščinah in predstavlja stilistično zaznamovano izbiro (Vodušek 1950).⁹ Bajec v odgovoru sicer izpričuje zavedanje o obstoju različnih skupin besedja: »Res je, da vse besede niso enako vredne. Te so vsak dan na jeziku in na papirju, one le redko slišiš. Ene so doma bolj na kmetih, druge med meščani, te po delavnicah, one po uradih in spet one po časnikih.« (1951: 5)

⁹ Gre za »stališče, v slovenskem prostoru prvič eksplicitno izrečeno, da bi moral pravopis (slovar) dosledno zaznamovati besedišče glede na njegovo, danes bi rekli, funkcijsko- in socialnozvrstno vezanost« (Vidovič Muha 1996a: 26).

Posamezne skupine jezikovnih sredstev imenuje *vrste (jezika)*, zasledimo pa tudi izraz *panoge*. Podobno kot Breznik tudi Bajec obravnava posamezne vrste jezika le posredno, in sicer skozi prizmo izposojenk in tujk v slovenščini. Tako naj bi bile določene vrste bolj dovzetne za prevzemanje tujih izrazov kot druge – to so zlasti znanstvene razprave ter posamezne stroke, kjer se manko domačih izrazov za tujo zunajjezikovno dejanskost zapolnjuje z besedami iz drugih jezikov. Avtor razlaga, da pravopis v znanosti in strokah utrjenih izposojenk in tujk ne prepoveduje, temveč ob njih navaja domače dvojnice, izbiro pa prepušča avtorjem besedil; slabost pravopisa s tem v zvezi je, da ob tujki ali izposojenki poleg domačega izraza ne navede tudi, v kateri vrsti knjižnega jezika je njena raba običajna oz. dovoljena in v kateri ne.¹⁰ Posebej se ustavi ob »slovenščini v časnikih« ter ob »leposlovju«. Ob časnikarski vrsti jezika zavrača pavšalno obsojanje tamkajšnje slovenščine, ki da je za nekatere že kar »nemogoča« in »nedomača«, kar je posledica časovnega pritiska, pod katerim pišejo novinarji, ki poleg tega marsikdaj sploh niso avtorji člankov; ponovna stična točka z Breznikom je ugotovitev, da ima časnikarski jezik od vseh vrst največji vpliv na »pisano in govorjeno besedo«. Glede leposlovja Bajec navaja obstoj posebnih, »pesniških« besed ter bistveno manjšo dovzetnost za prevzemanje besed iz drugih jezikov; pomembna lastnost leposlovja je tudi njegov vpliv na razvoj knjižnega jezika.

Iz Bajčevega razmišljanja je razvidno, da so se avtorji pravopisa sicer zavedali razčlenjenosti jezika, a tega teoretičnega zavedanja niso znali prenesti v prakso – z jasnim in preglednim sistemom označevanja besed. Tega je kot prvi slovenski jezikovni priročnik prinesel šele *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (dalje SSKJ), katerega zasnova se je sprejemala skozi 60. leta, prva knjiga pa je izšla leta 1970 (Vidovič Muha 1996a: 28–32; 1996b: 83), kar ga umešča v okvir naslednjega obdobja razprav o funkcijski jezikovni členjenosti.

3 Zrelo obdobje – oblikovanje celovite teorije funkcijske zvrstnosti

V tem obdobju je slovensko (strukturalistično) jezikoslovje dokončno sprejelo češko teorijo jezikovne členjenosti, čeravno zaradi upoštevanja posebnih slovenskih jezikovnih okoliščin ne moremo govoriti o njeni čisti aplikaciji (Vidovič Muha 1996a: 29). Gre za 60. in prvo polovico 70. let, ko se Voduškovi zametki funkcijskega pogleda na jezik pod močnim vplivom praškega funkcionalizma teoretsko razširijo, sistematizirajo in utrdijo v celi vrsti jezikoslovnih prispevkov. To je čas uvajanja enotne terminologije, poglobljenega teoretskega pojasnjevanja vzrokov funkcijske jezikovne členjenosti ter oblikovanja sistematičnih klasifikacij oz. tipologij tega, kar se je prej imenovalo *vrste, jeziki* in *panoge*, z zadnjim v zvezi pa tudi podrobnega opisovanja lastnosti posameznih tipov.

¹⁰ S tem se v bistvu strinja z Voduškovo kritiko neustrezne označenosti besed. Slednjo gre verjetno pripisati načelu, iz katerega so izhajali avtorji pri gradnji priročnika – ta namreč po njihovem ni normativni: »Če je beseda sprejeta v SP, še ni nič rečeno o njeni jezikovni vrednosti (ali je beseda domača, izposojena, tuja, potrebna, nepotrebna, ljudska, papirnata ipd.)« (navodila za uporabo SP 1950, citirana v Vodušek 1951: 218)

Za odsev vsega omenjenega ter za v prakso prenesena načela sodobnega, funkcijskega pogleda na (knjižni) jezik je obveljal že omenjeni SSKJ, čigar poskusni snopič je izšel l. 1963, iz programskega uvoda vanj pa razberemo, da gre (bo šlo) za »informativno-normativen« jезikovni priručnik, katerega temeljni namen je široka in objektivna predstavitev sodobne knjižnojезikovne rabe s hkratnim označevanjem besed in zvez, ki so glede na nevtrалno knjižno normo tako ali drugače zaznamovane (bodisi gre za dialektizme, arhaizme, tјrmine, žargonske izraze itd.). Glede na tematiko funkcijske členjenosti je potrebno posebej izpostaviti naslednji načeli snovalcev¹¹ priručnika: 1) prizadevanje za pridobitev z vidika razno(z)vrstne členjenosti slovenskega knjižnega jezika ustrezno uravnotežen in reprezentativen nabor leksikalnega gradiva; 2) prizadevanje za ustrezno označitev oz. kvalificiranje leksikalnega gradiva.¹² Prvo načelo se odraža v mnogovrstnosti virov, iz katerih se je zajemalo gradivo – to so leposlovna (tako klasična kot sodobna) literatura, esejistična in poljudnoznanstvena dela, publicistika, (strokovna in znanstvena) terminologija (Suhadolnik 1968: 3; Uvod v SSKJ 1970: xi), s čimer se je želelo v slovar vključiti »vse bistvene prvine knjižnega jezika: leposlovni, znanstveni, publicistični, časopisni, pogovorni jezik, terminologijo, žargone in narečno besedišče« (Uvod v SSKJ 1970: x). Drugo načelo je prisotno v seznamu različnih kvalifikatorjev, ki spremljajo razlage posameznih besed in zvez, s čimer »kažejo na normo knjižnega jezika ali opozarjajo na razmerje do nje« (prav tam, xviii); od sedmih skupin kvalifikatorjev sta v kontekstu označevanja pojavov funkcijske jezikovne členjenosti pomembni skupini terminoloških in stilno-plastnih kvalifikatorjev.¹³

¹¹ Pri snovanju slovarske zasnove je sodelovalo mnogo jezikoslovnih in drugih strokovnjakov, zato ne moremo govoriti o konceptu zgolj enega ali dveh avtorjev – šlo je torej za skupinsko delo pod močnim teoretskim vplivom praškega strukturalističnega funkcionalizma. Omenimo po svoje paradoksalno dejstvo, da med člani uredniškega odbora priručnika ni bilo Voduška, ki je bil do l. 1961 vodja leksikološke sekcije pri Inštitutu za slovenski jezik ZRC SAZU in čigar zgodnejše napotke o ustreznem kvalificiranju gradiva v jezikovnih priručnikih (gl. razdelek 2.3) je SSKJ dosledno upošteval, medtem ko je bil član Bajec, naslovnik Voduškove kritike SP-ja 1951. Glavni uredniški odbor SSKJ so v času izida prve knjiga tako poleg Bajca sestavljali še Janko Jurančič, Mile Klopčič, Lino Legiša, Stane Suhadolnik in France Tomšič (tako navedeni v Uvod v SSKJ 1970). Od ostalih urednikov velja izpostaviti Toma Korošča, Viktorja Majdiča, Franceta Novaka ter Ado Vidovič Muha – gre namreč za sodelavce, ki so se podiplomsko izobraževali v Pragi, med drugim v Havránkovem seminarju, od koder pridobljeno znanje so lahko uporabili pri slovarskem delu. M. Kalin Golob omenjene avtorje uvršča v skupino t. i. »mladih jezikoslovcев«, ki je v 60. letih pomagala vzpostaviti funkcijski pogled na (knjižni) jezik; avtorji so namreč v seriji prispevkov s krovnim naslovom *Slovenščina v gospodarstvu* (rubrika v *Gospodarskem vestniku* med letoma 1967–1969) s pomočjo češke teorije polemizirali s sočasnim, puristično obarvanim obravnavanjem knjižnega jezika ter mu nasprotovali z načeli stilne razčlenjenosti sodobne slovenščine, splošne rabe ter funkcijskega vrednotenja jezikovnih sredstev (Kalin Golob 1996: 81–85).

¹² V naslednjem citatu zasledimo tako prvo kot drugo načelo: »Knjižni jezik je razumljen kot pojav, ki sicer ima za vse uporabnike veliko stalnega, enotnega, skupnega, kar se zares kaže zlasti v leposlovnem jeziku, ima pa vendarle veje in odseke, ki so objektivno pogojeni in torej živijo prav tako svoje življenje kot nepogrešljiv sestavni del knjižnega jezika v širšem smislu. /.../ Slovar bo o vsaki besedi, o vsakem pomenu in obliki povedal, kdaj, kje in kako jo je mogoče uporabiti, da bo zvenela nevtrалno, ali pa bo nakazal smer do nevtrалnega knjižnega izraza.« (Suhadolnik 1968: 5–6)

¹³ S skupino terminoloških kvalifikatorjev se označuje »področje, na katerem termin živi /.../ ali s katerega področja prihaja v splošno rabo«; vanjo sodijo kvalifikatorji, ki zaznamujejo različne stroke (npr. *agr.*, *bot.*), ter kvalifikatorji *nestrok.* (označuje sicer še živ termin, a zavrnjen s strani sodobne terminologije), *poljud.* (označuje besedo, ki je v širši rabi, a ni v skladu s terminologijo) in *strok.* (odnosa med poljudno in strokovno rabo se ne da ugotoviti). Skupina stilno-plastnih kvalifikatorjev označuje tako pojave funkcijske

Poleg prve knjige SSKJ (1970; zadnja, peta, je izšla 1991), ki predstavlja praktično aplikacijo funkcijskega pogleda na jezik, je v zrelem obdobju izšlo veliko teoretskih prispevkov, v celoti posvečenih funkcijski jezikovni členjenosti. Smer obravnave je prvi nakazal Boris Urbančič, za osrednjega avtorja tega obdobja pa štejemo Jožeta Toporišiča, ki mu je sčasoma uspelo kodificirati tisto, kar je v slovenskem jezikoslovju še danes upoštevano kot klasična tipologija funkcijske zvrstnosti, do katere se v svojem izhodišču opredeljuje tako rekoč vsako raziskovanje tovrstne jezikovne členjenosti. V jezikoslovno obravnavo se je v tem času vključil tudi literarnovednik Jože Pogačnik, svoje poudarke pa sta prispevala še Janez Dular in Tomo Korošec.

3.2 Boris Urbančič

Prvi slovenski znanstveni prispevek, v celoti posvečen funkcijski jezikovni členjenosti, je razprava Borisa Urbančiča *O jezikovnih stilih* iz l. 1965. Avtor razloge za pojav pripisuje vsestranskemu razvoju knjižnega jezika, do katerega prihaja zaradi družbenega napredka in potreb po ustreznem izražanju v najrazličnejših govornih in pisnih položajih ter okoliščinah – da bi jim zadostil, knjižni jezik razvije različne funkcije, ki se odražajo v t. i. *jezikovnih stilih*. Urbančič jezikovni razvoj slikovito opiše z naslednjim lokom:

Tako je morala v zadnjih dvesto letih napraviti slovenska pisana beseda pot od molitvenikov preko praktično-poučnih beril za kmeta do najsubtilnejših pesniških izpovedi in razpravljanj o najbolj zapletenih problemih sodobne znanosti. V zvezi z nastajanjem slovenske umetniške literature, znanstvenih del in publicistike ter prodiranjem slovenščine v urade in poslovno življenje se je knjižni jezik bogatil z novimi izrazi, obenem pa si je vsako teh področij tudi z izborom in načinom uporabe jezikovnih sredstev oblikovalo določene specifičnosti, ki so značilne samo zanj. (1965: 221–22)

Jezikovni stili so torej skupine specifičnih jezikovnih sredstev. Avtor predstavi v slovenskem jezikoslovju prvo sistematično klasifikacijo takšnih skupin: 1) *umetniški stil* vsebuje najbogatejša jezikovna sredstva, saj se lahko poslužuje tako sredstev iz drugih stilov kot tudi iz neknjižnih entitet (narečja, pogovorni jezik) in tujih jezikov, obenem pa združuje elemente tako poezije kot proze ter znotraj teh različnih literarnih vrst; 2) *znanstveni stil*, kamor uvršča tako »jezik znanstvenih razprav« kot »jezik zakonov«, zanj pa so značilni eksaktnost, jednatost, objektivnost, strokovni izrazi, samostalniške konstrukcije, dolga podredja, raba pasiva ter izogibanje čustveni obarvanosti in izpostavljanju avtorjeve osebe; 3) *poslovni stil* se uporablja v uradih in podjetjih v aktih, naznanilih, vabilih, okrožnicah, formularjih, korespondenci in pogodbah, zanj je značilna brezosebnost ter številne fraze oz. klišeji, sicer pa precejšnja »siromašnost« jezikovnih sredstev ter njihova »napačna in okorna« raba; 4) *publicistični stil* je »jezik poljudne znanosti« in »časopisov«, čigar glavni namen so »informacija, pouk in agitacija«, namenjenost širšemu občinstvu in težnja po splošni razumljivosti pa rezultirata v svobodnejši izbiri izraznih sredstev; 5) *konverzacijski stil* predstavlja

---

kot socialne jezikovne členjenosti – prve označujejo kvalifikatorji *bibl.* (biblična prisposoda ali izrek), *knjiž.* (pripadnost leposlovnemu ali znanstvenemu jeziku), *pesn.* (pripadnost pesništvu), *pisar.* (pisarniško oz. poslovno izražanje) ter *publ.* (pripadnost publicistiki) (Uvod v SSKJ 1970: xx–xxi).

»most med jezikom knjig in pogovornim jezikom« in se pojavlja v vsakdanji govorici med izobraženci, v nepripravljenih javnih diskusijah s široko tematiko, v gledališču in filmu, preprosto besedišče, kratki stavki in priredja pa mu podeljujejo »domačnost, neprisljen izraz«. Jezikovnih stilov sicer ne določajo tako natančna pravila, kakor veljajo v pravopisu in pravorečju, obstajajo pa določena merila, ki urejajo skladnost oblike, strukture besedila s tipičnim namenom oz. funkcijo jezikovnega stila, v katerega besedilo spada; pri piscih, ki se tega premalo zavedajo, se pojavljajo »stilne slabosti«, tj. neprimerna raba jezikovnih sredstev enega stila v besedilih drugega. Urbančič v kasnejši monografiji *O jezikovni kulturi* (1972, 1973 – 2. izdaja, 1987 – 3. izdaja), dosledni aplikaciji praškega funkcijskega vidika na slovenske jezikovne razmere,¹⁴ sicer posameznih stilov podrobneje ne obravnava, je pa opaziti, da je tērminu jezikovni stil dodan prilastek *funkcijski*, ki je sicer v tistem času, zlasti po Toporišičevi zaslugi, že prisoten v slovenskem jezikoslovju.

3.3 Jože Pogačnik

Literarnovednik Jože Pogačnik v prispevku *Poglavja iz splošne stilistike* (1967), posvečenem pretežno stilistiki umetnostnega jezika, krajši razdelek nameni tudi splošni razlagi in tipologiji jezikovnih stilov. Tako govori o *funkcionalnih jezikovnih stilih*, »izraznih sistemih«, ki jih je »navrgla življenjska praksa« (1967: 234). Razlaga spominja na Urbančičevo: »To so določeni sloji knjižnega jezika, ki jih je ustvarilo bogastvo kulturnega, upravnega in tehničnega napredka« (prav tam, 234). So »nasledek mnogovrstnosti javnih nalog in specializacije življenja« (240). Osnovna distinkcija poteka med 1) *poslovnim* in 2) *znanstvenim jezikom* na eni ter 3) *pesniškim jezikom* na drugi strani. Prva dva z lastnimi izraznimi sredstvi na enopomenski, jasen način opisujeta »del stvarnosti, ki nas obkroža«, medtem ko pesniški stil obvladujejo čustva in »pomoč situacije«. Poslovni stil, ki se uporablja pri praktičnem in javnem delovanju, Pogačnik členi na tri podstile: a) *pisarniškega*, ponazorjenega s primerom uradnega dopisa; b) *strokovnega*, ki ga od znanstvenega stila loči praktična, »popularizatorska« narava; c) slednja je lastna tudi *publicističnemu podstilu*, ponazorjenemu s časopisnim uvodnikom. Njihove skupne lastnosti so ekonomičnost jezikovnih sredstev, logična zgradba stavkov, obilje tujk, jezikovnih klišejev in frazeologije. Za znanstveni stil sta značilni intelektualnost in odsotnost čustvenosti, njegova temeljna naloga pa je posredovanje določenih spoznanj, kar se odraža v stavčni logičnosti in racionalnosti, terminološki natančnosti in odsotnosti okraševanja; ponazarjata ga odlomka iz znanstvenih razprav. Pesniški stil, ponazorjen z odlomkom iz romana, se uporablja v »pesmi, prozi in drami«, zanj sta značilni »afektivnost« in subjektivna vizija v besedilu prisotnega avtorja, kar se odraža v slikovitem izražanju in pogostem odstopanju od knjižnojezikovne norme; ta stil pri gradnji predstav in pomenov, ki jih sporoča, spodbuja sodelovanje bralčeve domišljije. Vsem stilom sta skupni pisnost in govornost njihove oblike.

¹⁴ Zaradi Urbančičeve neprizanesljivosti do purizma je bila monografija deležna ostre kritike J. Toporišiča (1977a). Ta avtorju sicer priznava prvenstvo pri prevzetju češke delitve funkcijskih stilov, čeprav kot slovenskega pionirja obravnava tega področja navaja Breznika, očita pa mu popolno zanemarjanje slovenske jezikovne realnosti (majhen jezik, podvržen tujim vplivom), zaradi katere je jezikovni purizem kot prizadevanje za ohranitev jezikovne samobitnosti povsem naraven pojav.

3.4 Jože Toporišič

V l. 1967 izšlih prispevkih Jožeta Toporišiča je avtor začrtal terminologijo in koncepte, ki jih je kasneje dopolnil v *Slovenski slovnici*, skupaj s funkcijsko orientirano konceptualno zasnovo SSKJ¹⁵ pa jih je kot temeljne za pričujočo problematiko sprejelo tudi slovensko jezikoslovje. V prispevku *Zvrsti slovenskega jezika* Toporišič razmišljanje o jezikovni členjenosti veže na knjižni jezik, ki ga opredeli kot »narečje posebne, višje vrste /.../, saj rabi za javno družbeno občevanje vsem Slovencem« (1967a: 109). Namesto češke oznake *stil* uvede *zvrst*¹⁶ in ugotavlja:

Knjižni jezik je v primerjavi z narečjem tudi bolj razčlenjen. Na podlagi te razčlenjenosti govorimo o zvrsteh knjižnega jezika: tako npr. o znanstveni, poljudnoznanstveni in publicistični, o uradiški in trgovski, leposlovni, svetopisemski in pridigarški, časopisni in aktivistični itd. Vse to je komaj mogoče v narečju, čeprav so tudi narečja po zvrsteh razčlenjena in poznajo npr. poleg proste govorne zvrsti tudi leposlovno [...]. (1967a: 109)

Knjižni jezik je sestavljen iz nevtralne, vsem zvrstem skupne jezikovne podlage ter za vsako posamezno zvrst, njeno »življenjsko oz. predmetno« področje značilnih izrazov. Orisu posameznih jezikovnih zvrsti na tem mestu bi težko rekli že sistematična tipologija: Toporišič tako za *znanstveno* in *publicistično zvrst* navaja, da se »preveč izgubljata v tujkah«, za znanstveno sta značilni še nečustvenost ter razumskost oz. »suhost«, za uradniško zvrst pa, da je »suh, nečustvena, pogosto stereotipna, šablonizirana /.../, neredko tudi – brez potrebe – zapletena, da ne rečem, da včasih tudi nerazumljiva in še slovnično precej nepravilna« (1967a: 110). Pri leposlovni zvrsti gre za »nevtralnno podlago knjižnemu jeziku«, slednjega sicer avtor leposlovnega dela najpogosteje uporablja v vlogi pripovedovalca zgodbe, medtem ko so v pogovorih oseb pogoste tudi neknjižne prvine, katerih cilj je govor teh oseb čimbolj približati pristnosti in realističnosti.

Istega leta je bila v *Slovenskem knjižnem jeziku 3*, Toporišičevem učbeniku za 3. letnike gimnazij, prvič predstavljena njegova tipologija zvrsti, ki jih je ob tej priložnosti sicer poimenoval *prozne*. Razlog za takšno krovno poimenovanje je najbrž v primarni delitvi na prozno in pesniško zvrst jezika.¹⁷ Prozne zvrsti avtor nadalje deli na umet-

¹⁵ Toporišič je sicer v okviru redakcije SSKJ opravljal funkcijo terminološkega svetovalca za področje jezikoslovja.

¹⁶ Avtor si je término *zvrst* (na tem mestu ga rabi samostojno, kasneje pa mu doda prilastek *funkcijska*), po lastnih navedbah (1977b: 387) sposodil iz literarne teorije, kjer se uporablja kot krovna oznaka za liriko, epiko in dramatiko; z njim je nadomestil češki in Urbančičev término *stil*, in sicer zato, ker naj bi bil pomensko preobremenjen, obdržal pa je češki prilastek *funkcijski*. Urbančič svojo odločitev za término *stil* utemeljuje z njegovo uporabo v celotni mednarodni lingvistiki; izraz *zvrst* eksplicitno zavrne, saj »ni dobro, da se uporablja za vse vrste kategorizacije jezika, ampak naj bo omejen podobno kakor v literarni teoriji«. Po Urbančiču je idealna razporeditev términov v zvezi z jezikovno členjenostjo taka: *oblika* naj označuje prenosnik (torej pisni ali ustni jezik), *zvrst* socialno členjenost (torej knjižni jezik, govorni knjižni jezik, knjižna govorica, pogovorni jezik, narečje), *stil* pa funkcijsko členjenost (torej publicistični, strokovni, poslovni, umetniški, konverzijski stil) (Urbančič 1976). Dolgoročno se je v jezikoslovju obdržala Toporišičeva terminologija, torej funkcijska zvrst v hierarhični povezavi z besedilno vrsto, preko katere se realizira. Sicer pa raba izraza *zvrst* tudi v literarni teoriji ni neproblematična (več o tem gl. v Bajt 1993a: 199–202).

¹⁷ V *Slovenskem knjižnem jeziku 1* (1965) Toporišič v poglavju Slovenski jezik in zvrsti jezika *slovenski jezik* opredeli kot zbirni pojem, sestavljen iz več *oblik*, kot so knjižna, narečna, pogovorna, strokovna. V tem naštevanju gre za mešanje tako funkcijskih kot socialnih zvrsti (kot so bile imenovane kasneje); slednje

nostni in neumetnostni jezik, neumetnostnega pa še na štiri jezike. 1) *Praktično sporazumevalni jezik* se uporablja v »navadnih pogovorih, poročilih, naznanilih, sporočilih, preprostih opisih in pripovedih. Besede, ki se uporabljajo v take vrste sporočilih, uporabljamo skoraj vsi. Stavki so kratki, načeloma preprosti, nezapleteni.« (1967b: 96) V govornjenih besedilih se pojavljajo vprašanja, odgovori, skakanje v besedo ipd. Pisana oz. tiskana besedila so npr. poročilo, naznanilo in opozorilo. 2) *Praktično strokovni jezik* vsebuje obilico strokovnega izrazja. »Uporabljajo ga npr. delavci in ljudje različnih strok (obrtniki, trgovci, kvalificirani delavci, uradniki) v zadevah svojega poklica.« (prav tam) Od navadnega sporazumevalnega jezika ga ločita večja natančnost in izdelanost. Vanj sodi tudi »jezik državnih ustanov in uprav sploh (poslovni jezik)«. 3) *Znanstveni jezik* ima tako kot praktično strokovni veliko strokovnih izrazov, le da so ti znani še ožjemu naslovniku. Prisotni so natančno in enopomensko opisovanje predmeta raziskave in njegovega bistva, abstraktnost, velika treznost in brezčustvenost, sklicevanje na predhodno objavljeno literaturo. Sem spada tudi podzvrst *poljudnoznanstvenega jezika*, katerega bistvo je preprostejše izražanje in upovedovanje znanstvene vsebine, namenjeno širšemu krogu naslovnikov. 4) *Publicistični jezik* se govori in piše v novinarskih uvodnikih, komentarjih in reportažah v časnikih in na radiu. Lastne so mu posredovalna vloga (stvari želi najširšemu možnemu krogu naslovnikov predstaviti na čim preprostejši način), propagandna sredstva, senzacionalističnost, velika raznovrstnost ter individualna nota oz. duhovitost. Poseben status ima *umetnostni jezik*, ki se od ostalih, neumetnostnih loči po svoji »nekoristnosti vsebini«; za razliko od ostalih zvrsti se namreč ne nanaša na preverljiva realna dejstva, ampak dopušča individualne interpretacije in predstave na podlagi lastnih bralčevih oz. poslušalčevih doživetij in izkušenj.

V l. 1976 izšli *Slovenski slovnici* se Toporišič s tērminom *funkcijske zvrsti*¹⁸ tudi na poimenovalni ravni jasno naveže na češke koncepte, v praksi uveljavljene že v SSKJ. Na tem mestu prvič predstavi sistematično klasifikacijo vseh vrst jezikovne členjenosti slovenskega jezika, ki je bila sicer v zelo podobni obliki predhodno že predstavljena v sestavku Janeza Dularja (1974). Ta poleg funkcijskih zvrsti vsebuje še socialne, prenosniške, časovne in mernostne. Funkcijske zvrsti so definirane takole: »Te zvrsti se imenujejo funkcijske zaradi tega, ker služijo različnim uporabnostnim namenom; imenovali bi jih lahko tudi področne, ker ubesedujejo predmetnost različnih področij človekovega udejstvovanja, npr. vsakdanjih nespecializiranih stvari, strokovnih, umetnostnih.« (1976: 22) Glede na tipologijo iz l. 1967 se tukajšnja klasifikacija razlikuje v naslednjem: odpravlja se delitev na pesniško in prozne zvrsti; odpravlja se delitev na umetnostno in štiri neumetnostne prozne zvrsti; skupno število zvrsti je manjše in šteje le štiri, od katerih je umetnostna zvrst pri njem prvič enakovredna ostalim. 1)

na istem mestu tudi podrobneje opiše (obravnavava zemljepisna narečja oz. narečne skupine, knjižni jezik, pogovorni jezik ter sleng). V *Slovenskem knjižnem jeziku 2* (1966) najdemo samostojno poglavje *Pesniška zvrst jezika*, ki avtorju pomeni jezik poezije. Sklepamo torej lahko, da je poimenovanje *prozne zvrsti* v *SKJ 3* nadaljevanje predhodne delitve na pesniški in prozni jezik; avtor torej na tej točki ostaja znotraj pojmovnega sveta umetnostnega jezika, značilnega za čas do uveljavitve leksikalnofunkcijske zvrstnosti in jezikovnosistemske stilistike v SSKJ.

¹⁸ Po Dularjevi navedbi (1979: 82) je Toporišič to oznako v svojih univerzitetnih predavanjih uporabljal že od slovenističnega zborovanja v Celju l. 1970 dalje, kar sovпада tudi z letnico izida prve knjige SSKJ.

Praktično sporazumevalni jezik – poimenovanje je identično predhodnemu, navedene pa so tudi iste osnovne lastnosti zvrsti. 2) *Strokovni jeziki* – pod to poimenovanje sta uvrščena prej samostojna *praktično strokovni* (sem še vedno prišteva *poslovni jezik*) in *znanstveni jezik*, katerih opisa sta zelo podobna zgodnejšima. Tretja podzvrst strokovnega jezika z »vmesni/m/ položaj/em/« je *navadni strokovni* ali *poljudnoznanstveni jezik*, njegova tipična besedila pa so srednješolski in tudi nekateri osnovnošolski učbeniki. 3) *Publicistični jezik* – tu je kot medij pojavljanja dodana televizija, kot besedilni vrsti pa potopis ter kritika oz. recenzija, katerih avtorji niso nujno novinarji, pač pa strokovnjaki z drugih področij. 4) *Umetnostni jezik* – pod poimenovanjem Toporišič združi umetnostno prozo, pesmi ter drame. Zvrst se od ostalih loči po povsem samosvojem namenu, saj gre za »'nekoristno' ubesedovanje, poustvarjanje resničnosti človekovega življenja v vsej njegovi telesni, duhovni in družbenopolitični zapletenosti« (1976: 26), kar se kaže v tematični neomejenosti ter nanjo vezani uporabi sredstev vseh zvrsti, vseh jezikovnih kategorij in celo različnih jezikov.¹⁹

3.5 Janez Dular in Tomo Korošec

Avtorja uvrščamo v skupno podpoglavje, saj je razmišljanje obeh sorodno Toporišičevim konceptom, zlasti v tipološkem smislu,²⁰ s svojima prispevkoma iz l. 1974²¹ celo prehitita njihovo zadnjo fazo, kot je bila l. 1976 predstavljena v *Slovenski slovnici*. Dularjeva razlaga nastanka jezikovne členjenosti v prispevku *Zvrstnost slovenskega jezika* je zelo blizu Urbančičevi (torej potemtakem češki teoriji funkcijske členjenosti), saj vzroke zanjo vidi v različnih družbenih in zgodovinskih dejavnikih, ki so skozi stoletja vplivali na razvoj slovenskega jezika, na njegovo širjenje na različne govorne ter pisne položaje. Najustreznejša oznaka za ta pojav je zanj Toporišičeva *jezikovna zvrstnost*. Avtor našteje štiri osnovne skupine zvrsti – socialno, funkcijsko, prenosniško (kanalno) in časovno – ter opozori na štiri bistvene značilnosti pojava: 1) hierarhična podrejenost skupin zvrsti v zaporedju socialne, funkcijske, prenosniške in časovne, pri čemer meje med njimi niso ostre; 2) veliko število nevtralnih jezikovnih prvin, ki se lahko uporabljajo v besedilih vseh zvrsti, medtem ko z uporabo tipičnih jezikovnih prvin določene zvrsti v besedilu druge zvrsti dosežemo poseben slogovni učinek (gre torej za stilno (ne)zaznamovanost); 3) prisotnost zvrstnosti na vseh ravni- nah jezikovnega sistema; 4) delitev zvrsti na podzvrsti.

¹⁹ (Funkcijsko-)zvrstna teorija, predstavljena v prvi izdaji *Slovenske slovnice*, v vseh naslednjih izdajah (1984, 1991, 2000) ostane nespremenjena.

²⁰ Oba avtorja sicer izkazujeta precejšnjo frekvenco objav, katerih tematike se tako ali drugače dotikajo funkcijske jezikovne členjenosti; posebej je potrebno izpostaviti delo T. Korošca, ki je pod vplivom češke stilistike že v drugi polovici 60. let v *Gospodarskem vestniku* (gl. opombo 11) objavljal prispevke o stilnih pojavih v sodobni slovenščini, med drugim pa je bil tudi uredniški sodelavec pri SSKJ. Tako Dular kot Korošec sta v razpravah pogosto segala na področje publicističnega jezika, Korošec se je veliko ukvarjal tudi s področjem terminologije oz. jezika znanosti in strok, za vrh njegove obravnave publicistike pa lahko štejemo obsežno monografijo *Stilistika slovenskega poročevalstva* (1998), sintezo (funkcijskozvrstne) stilistike in besediloslavlja na primeru bogatega ponazarjalnega gradiva iz slovenskega časopisja.

²¹ Toporišič zapiše, da sta oba prispevka nastala na njegovo pobudo oz. bila napisana po njegovih navodilih (1977b: 390).

Funkcijske zvrsti, ki jih opredeli kot »skupine jezikovnih sredstev, tipične za sporočanje z enakimi ali podobnimi praktičnimi nalogami v družbenem sporazumevanju« (1974: 64), razvrsti v štiričlensko tipologijo in vsako od njih podrobneje opiše. 1) *Občevalni jezik*²² – osnovna opredelitev je zelo podobna kasnejši Toporišičevi. 2) *Strokovno – znanstveni jezik* – razdeljen je na štiri podzvrsti: *znanstveno, strokovno, poljudno* in *uradovavno (poslovno)*. Opredelitev prvih treh podzvrsti ponovno spominja na kasnejšo Toporišičevo, pri čemer pri poljudnoznanstveni omeni še *esejistični jezik* kot preplet umetnostnega ter strokovnega oz. znanstvenega jezika. Uradovalni jezik Dular deli na trgovskega, sodnega, upravnega, diplomatskega itd. Uporablja se v prošnjah, pogodbah, odločbah, zakonih, razglasih, potrdilih, kjer je opazno mešanje prvin pravniskega strokovnega jezika in jezika tiste stroke, na katero se v konkretnem primeru besedilo nanaša. Sem sodijo tudi natisnjeni in uradno predpisani obrazci s praznimi mesti za vpis konkretnih podatkov. 3) *Publicistični jezik* – osnovna opredelitev je spet podobna kasnejši Toporišičevi, sicer pa avtor v publicistko poleg tipičnih novinarskih besedil, katerih funkcije so poročanje, vzgoja in izobraževanje ter zabavanje, uvršča tudi jezik slavnostnih govorov, političnih diskusij ter pridig. Najpomembnejša poteza publicistične zvrsti je mešanje jezikovnih prvin vseh funkcijskih zvrsti. 4) *Umetnostni jezik* – zanj je značilna t. i. poetika, tj. »sestav hierarhično povezanih, programskih načel in pravil o tem, kaj je in kakšna naj bo besedna umetnina« (1974: 70); izbira (tuje ali lastne) poetike v kombinaciji z umetnikovimi življenjskimi izkušnjami in ustvarjalnim hotenjem rezultira v veliki raznovrstnosti umetnostnega jezika.

V prispevku *O definicijah funkcijske zvrstnosti in njihovi formalizaciji v šoli* (1979) Dular opozarja zlasti na manko teoretičnih utemeljitev tērmina *funkcija*. Sam si pri njegovi opredelitvi pomaga z Bühlerjevimi in Jakobsonovimi razmišljanjem o funkcijah jezikovnega sporočila: funkcije, ki jih lahko opravlja sporočilo, izhajajo iz šestih dejavnikov njegovega tvorjenja – Bühler tako govori o *izrazni* oz. *ekspresivni* (osredotočenost na sporočevalca), *vplivanjski* oz. *apelni* (osredotočenost na naslovnik) in *predstavitveni* oz. *referenčni funkciji* (osredotočenost na zunanjo predmetnost, ki jo upoveduje sporočilo), Jakobson pa dodaja še *slovarsko* oz. *metajezikovno* (osredotočenost na jezik), *povezovalno* ali *fatično* (osredotočenost na prenosnik) ter *lepotno* ali *estetsko funkcijo* (osredotočenost na sporočilo samo) (povzeto po Dular 1979: 82–83). Sporočilo lahko vsebuje vseh šest funkcij, čeprav je navadno v ospredju le ena ali dve. Za izražanje vsake od funkcij so v jeziku na voljo posebna, specializirana jezikovna sredstva, sporočevalec pa se mora glede na stalno obliko sporočanja (žanr), v katerega njegovo sporočilo sodi, odločiti tudi za uporabo ustreznih jezikovnih sredstev (npr. stalna oblika sporočanja je časopisni članek, skupina jezikovnih sredstev pa publicistična) – skupine jezikovnih sredstev so torej prav funkcijske zvrsti.

Tomo Korošec v izhodišču svoje razprave *Razslojenost slovenskega besedišča* (1974) skuša pojasniti razmerje med tērminoma *stil* in *zvrst*. S *stilom* lahko označimo

²² Opozorimo tu na zanimivo dejstvo, da izraz *občevalni jezik* uporablja že Vodušek (1950: 210–212). Razume ga kot od knjižnega jezika razmeroma neodvisno različico, razvijajočo se kot nadnarečna tvorba v vsakodnevnem ustnem sporazumevanju izobražencev ter vseh, ki domače narečje, tj. ljudski jezik, uporabljajo le v ožjem, družinskem krogu; gre torej za »socialno (intelektualno) zahtevnejšo varianto« ljudskega jezika, ki je hkrati »vir in temeljno merilo uravnavanja /knjižnojezikovne/ norme« (po Vidovič Muha 1996a: 27).

tisto, kar se pojavlja šele v konkretnem jezikovnem sporočilu, medtem ko mu *zvrst* pomeni »fond /.../, iz katerega se črpa za organizacijo s pomočjo izbire in z načinom zgradbe« (1974: 75). Osrednji del razprave se osredotoča na prikaz razslojenosti slovenskega besedišča, in sicer po posameznih funkcijskih in tudi drugih zvrsteh. Do takšne razslojenosti, ki sicer poleg besedja sega tudi na ravnine glasovja, oblikoslovja, skladnje in frazeologije, je po avtorju prišlo zaradi različnih silnic v zgodovinskem procesu ter postopne intelektualizacije knjižnega jezika. Za besedišče praktičnosporazumevalne zvrsti Korošec ugotavlja zajemanje iz pogovorne ter iz narečne socialne zvrsti. Za strokovno zvrst je značilno posebno strokovno in znanstveno besedišče – tērmini posameznih strokovnih in znanstvenih panog. Tudi besedišče poslovne zvrsti kot podzvrsti strokovnega jezika sestoji iz velikega števila strokovnih terminov, zajema pa tudi številne besede in frazeologeme, značilne samo za poslovni jezik. Ključne lastnosti besedišča publicistične zvrsti so njegova heterogenost, hitro pojavljanje in izginjanje posameznih besed; zaradi tujih virov nanj pogosto vplivajo tuji jeziki. Besedišče umetnostne zvrsti sestavljajo besede vseh ostalih funkcijskih zvrsti, kot zanjo tipične pa lahko štejemo le t. i. poetizme, ki se uporabljajo v poeziji in so vezani na določeno dobo.

Omenimo na tem mestu še razpravo *En zgled za funkcijskozvrstno razslojenost v slovenskem jeziku* (1983), v kateri Korošec izpodbija tezo, da funkcijske zvrsti na vsebinski ravni določa različna tematika oz. snov. V realnosti namreč lahko o isti temi pišemo/govorimo na različne načine, kar nam omogočajo različne skupine jezikovnih sredstev. Ta izbiramo in organiziramo v konkretno besedilo glede na namen, ki ga želimo s sporočanjem doseči, okoliščinami sporočanja in jezikovnonormativnimi značilnostmi. To razlago avtor utemeljuje z analizo jezikovnih sredstev, uporabljenih v petih besedilih, ki se nanašajo na isto temo, tj. prometno nesrečo. Tako so obravnavana besedila pogovora (praktičnosporazumevalna funkcijska zvrst), kazenske ovadbe (ta kot pravno in torej strokovno besedilo sodi pod krovno strokovno-znanstveno zvrst), časopisne novice (publicistična zvrst), sodne odločbe (ta izkazuje lastnosti tako strokovnih kot uradnih besedil, zato ji pripiše pripadnost uradovalni (administrativni) podzvrsti) in pesmi (umetnostna zvrst). Koroščevi opisi jezikovnih sredstev analiziranih besedil so večinoma konsistentni s predhodno navajanimi lastnostmi posameznih funkcijskih zvrsti, izpostaviti pa je potrebno dvoje: avtor na primeru besedila pogovora morda najjasneje od vseh doslej obravnavanih prispevkov pokaže, da se funkcijska jezikovna členjenost ne kaže le v besedilih knjižnega jezika, ampak moramo vsaj pri govorjeni različici praktičnosporazumevalne zvrsti opaziti poseganje na področje pogovornega jezika;²³ ob primeru besedila kazenske ovadbe se pokaže, da vseh besedilnih vrst ni mogoče nedvoumno uvrstiti v eno samo funkcijsko zvrst ali podzvrst, ampak na tem področju obstaja hibridnost.

²³ Toporišič (1992: 170) poleg praktičnosporazumevalne zvrsti kot tiste z besedili v neknjižni varianti jezika izpostavlja še praktičnostrokovno, srednjestrokovno in znanstveno podzvrst – v vseh primerih so neknjižna govorjena besedila, nastajajoča v vsakodnevni »delovalni praksi«.

4 Pozno obdobje – alternativni pragmalingvistični pogled

Lahko bi rekli, da so v 70. letih utrjena pojmovanja funkcijske zvrstnosti v nadaljevanju spodbudila pestro raziskovanje te vrste jezikovne členjenosti. V tem kontekstu ne moremo mimo razprave A. Vidovič Muha *Kategorizacija in stilna opredelitev ozko knjižne leksike* (1972), v kateri avtorica opredeljuje slovnične in pomenske lastnosti t. i. ozko knjižnega besedja, za katero ugotavlja nezdržljivost s funkcijo nevtralnega knjižnega jezika, sposobnost lirizacije in intelektualizacije ter pripadnost tistim zvrstem knjižnega jezika, za katere je primarna pisna oblika realizacije, monografije F. Novaka *Poslovni in uradovalni jezik* (1980), v kateri avtor preko posameznih jezikovnih ravnin podrobno razčlenjuje in opisuje stilno nezaznamovane lastnosti izraznih sredstev poslovnega in uradovalnega jezika, ki ga vidi kot samostojno funkcijsko zvrst, in zbornikov *Slovenski jezik v znanosti 1* (ur. A. Vidovič Muha, 1986) ter *Slovenski jezik v znanosti 2* (ur. A. Vidovič Muha, N. Šumi, 1989), kjer avtorji v svojih prispevkih s številnih zornih kotov in vidikov osvetljujejo značilnosti in pojave v slovenskem znanstvenem jeziku, zlasti v drugi knjigi pa segajo tudi na področja umetnostnega, pravnega ter poslovnega jezika; pomembno mesto ima v obeh zbornikih obravnava strokovnega(-ih) jezika(-ov) ter vprašanje njegove (njihove) razmejitve od znanstvenega jezika. Iz novejšega časa je potrebno omeniti dva zbornika razprav z mednarodnega znanstvenega simpozija *Obdobja*, v celoti posvečena razpravljanju o jezikovni zvrstnosti: prvi nosi naslov *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti* (ur. E. Kržišnik, 2004) in prinaša najrazličnejše perspektive o posameznih pojavih tako funkcijske kot tudi socialne in prenosniške zvrstnosti, drugi, *Razvoj slovenskega strokovnega jezika* (ur. I. Orel, 2007), pa je tematsko ožji, saj se razprave v njem osredotočajo le na strokovni jezik. Kot utemeljitev potrebe po tovrstnih jezikoslovnih raziskavah navajam misli urednice prvega zbornika:

Odkar se je teorija jezikovne zvrstnosti sredi prve polovice 20. stoletja, predvsem na pobudo praške lingvistične šole, trdno umestila v evropsko jezikoslovje, je prehodila pot od strukturalističnega do pragmatičnega in celo kognitivnega pristopa. Tisto, kar pa je v prvi vrsti prineslo potrebo po njeni ponovni aktualizaciji, je bila zunajjezikovna pobuda: v zadnjem desetletju ali dveh se je opazno, lahko bi rekli celo drastično, spremenila resničnost sama in te spremembe nujno odsevajo v jezikovni resničnosti in členitvi te resničnosti. Pobuda je bila torej zunajjezikovna, jezikovna in jezikoslovna.²⁴ (Kržišnik 2004: spremna beseda)

Za takšno intenzivno raziskovanje določenega pojava nove ugotovitve seveda niso nič nenavadnega, kot njihov logični rezultat pa prav tako ne oblikovanje teoretskih alternativ predhodno uveljavljenim oz. trenutno veljavnim teorijam. Na področju funkcijske zvrstnosti lahko kot eno takšnih nedvomno štejemo pragmalingvistično teorijo Andreja Skubica. Na drugi strani Drago Bajt klasično tipologijo sicer modificira, a za razliko od Skubica brez problematiziranja osnovnih teoretskih konceptov v njeni podstavi.

²⁴ Kot eno omenjenih sprememb zunajjezikovne realnosti v omenjenem obdobju lahko nedvomno štejemo pojav računalnika in interneta, ki sta prinesla nov, elektronski prenosnik ter sčasoma tudi nove besedilne vrste, pa tudi drugačne vzorce tvorjenja in sprejemanja besedil.

4.1 Drago Bajt²⁵

Prva razlika, ki Bajtovo shemo ločuje od klasične, je izključevanje umetnostne funkcijske zvrsti, kar je razvidno že iz naslova prispevka, kjer predstavi svojo tipologijo – *Zvrstnost neleposlovnih besedil* (1993a). Tako našteje sedem neleposlovnih funkcijskih zvrsti, določenih na podlagi: a) njihove vloge v hierarhiji zvrsti in žanrskih lastnosti, ki jih opazimo v konkretnih besedilih; b) naslovnika in namembnosti; c) posrednika oz. občila, torej mesta pojavljanja posameznih besedil. Te so 1) *praktičnostrokovna*, 2) *strokovna*, 3) *poljudnoznanstvena*, 4) *znanstvena*, 5) *publicistična*, 6) *polumetnostna* in 7) *govorniška funkcijska zvrst*. Vsaki od zvrsti avtor doda izčrpen seznam besedilnih vrst, v katerih se realizirajo. Poleg odsotnosti umetnostne zvrsti izkazuje Bajtova tipologija še naslednje posebnosti: šest funkcijskih zvrsti zajema izključno pisne realizacije besedilnih vrst, medtem ko ustne realizacije tvorijo sedmo, govorniško zvrst; besedilne vrste Toporišičeve praktičnosporazumevalne zvrsti so razporejene preko praktično strokovne, strokovne in govorniške zvrsti; Toporišičeve podzvrsti strokovnega jezika so tu štiri samostojne zvrsti – praktičnostrokovna, strokovna, poljudnoznanstvena in znanstvena; uvedena je nova, polumetnostna zvrst. Bajt temeljnih meril, ki so ga vodila pri prenovi klasične tipologije, ne razloži. Ta ostajajo neznana tudi v avtorjevi kasnejši monografiji *Pišem, torej sem* (1993b), kjer sicer vsako od *funkcijskih besedilnih zvrsti*, razen govorniške, podrobno opiše, prav tako pa tudi njim pripadajoče besedilne vrste; vsaka od slednjih je ponazorjena s fotokopijo konkretnega primera.²⁶ Kljub izčrpnemu popisovanju lastnosti posameznih zvrsti in vrst ne izvedemo, v čem je bila pomanjkljivost klasične sheme, da jo je bilo potrebno tako preurediti. Bajt torej na nobenem mestu ne polemizira z uveljavljeno tipologijo, še več, zdi se, da izhaja iz povsem enakih izhodišč.

4.2 Andrej E. Skubic

Teorija funkcijske zvrstnosti, kot je predstavljena v Skubičevem članku *Klasifikacija funkcijske zvrstnosti in pragmatična definicija funkcije* (1994/95) predstavlja jasno opozicijo etablirani funkcionalističnostrukuralistični teoriji, saj je zasnovana na drugačnih teoretskih konceptih.

Avtor češki in slovenski teoriji na začetku očita pomanjkanje natančnega definiranja funkcije kot osnovne določevalne lastnosti zvrsti oz. stilov. Sam se pri razlaganju tega

²⁵ Bajtovo razumevanje funkcijske jezikovne členjenosti se ne razlikuje bistveno od do tedaj uveljavljenega (SSKJ, Toporišič), prav tako ne zasledimo terminoloških razlik. Na tem mestu ga obravnavamo zaradi njegove predstavitve celostne in sistematične tipologije funkcijskih zvrsti, ki glede na klasično shemo vendarle izkazuje nekaj odstopanj (gl. zgoraj). Seveda v tem primeru nikakor ne moremo govoriti o alternativnem konceptualno-terminološkem aparatu, kot ga najdemo pri Skubicu, kvečjemu bi lahko rekli, da gre za tipološko preureditev; obravnave avtorjevega dela pred Skubičevim zato ne gre razumeti kot pripisovanje teoretskega prvenstva ali enakovrednosti, pač pa kot posledico prizadevanja za s kronologijo objav usklajen vrstni red predstavitev avtorjev oz. njihovih prispevkov.

²⁶ V tem pogledu lahko govorimo o nadaljevanju prakse, ki sta jo z izdajo monografije *Slovenska zvrstna besedila* (1981, 2. izdaja 1993) vzpostavila Toporišič in Gjurin – gre namreč za zbirko konkretnih in realnih besedilnih primerov, enakomerno razporejenih preko vseh štirih »Toporišičevih« funkcij zvrsti in njihovih podzvrsti.

pojma nasloni na pragmalingvistično teorijo govornih dejanj J. L. Austina, J. R. Searla in P. F. Strawsona, ki med drugim izpostavlja t. i. pragmatično funkcijo izrekov oz. besedil, katere osnovni namen je sprememba stanja stvari – tvorec besedila torej želi s svojim besedilom tako ali drugače spremeniti zunajjezikovno dejanskost, temu namenu pa je podrejena celotna (tako vsebinska kot oblikovna) struktura besedila. Na podlagi tako definirane funkcije Skubic vsa besedila opredeli kot realizacije štirih vrst govorov, pri čemer izraz *govor* nadomešča izraz *zvrst*. 1) *Znanstveni govor* določa spoznavna funkcija, jezik je sredstvo za oblikovanje novih vednosti, njegov nosilec pa t. i. logični subjekt, ki trditve v strogo hierarhiziranem znanstvenem besedilu izpeljuje po pravilih logičnega sklepanja. Jezik je praviloma zborni ter slogovno čim manj zaznamovan. 2) *Sporočanjsko-vplivanski govor* pokriva praktično sporazumevalni, publicistični ter v veliki meri tudi strokovni jezik klasične Toporišičeve tipologije. Njegova temeljna funkcija je perlokucijska,²⁷ jezik pa sredstvo za informiranje naslovnika oz. za vplivanje nanj. Tvorec, ki je nosilec te vrste govora, lahko za dosego svojega cilja uporablja najrazličnejše strategije in sredstva, pri čemer mora upoštevati kontekst situacije, za naslovnika pa biti kar najbolj razumljiv, prepričljiv in kot tak verodostojen – vzpostaviti se skuša kot t. i. zaupanja vreden subjekt. 3) *Konvencionalnoperformativni govor* med drugim zajema poslovni/uradovalni oz. uradniški jezik. Njegova temeljna funkcija je neposredno spreminjanje stanja stvari, jezik pa sredstvo za spreminjanje sveta. Ta besedila so oblikovana skladno s strogimi, natančno predpisanimi in stabilnimi, torej redko oz. počasi spreminjajočimi se pravili, konvencijami. Standardne besedilne uresničitve konvencionalnoperformativnega govora so pravni predpisi, odločbe, pogodbe, poročni, krstni, imenovalni, razglaševalni obrazci, različna potrdila ipd. Njihov nosilec je t. i. pooblaščen subjekt, pri katerem pogosto ne gre za posameznika, pač pa za določeno konstelacijo udeležencev sporazumevanja, ki je besedilo sestavila. 4) *Umetnostni govor* ustreza tradicionalno pojmovani umetnostni zvrsti le v poimenovanju. Skubic namreč ugotavlja, da je njegova temeljna funkcija »to, da se notranje /.../ predela v (konkretno) obliko, ki jo lahko izrečemo; da 'iracionalno in neizrekljivo' postane izrekljivo« (1994/95: 167), iz česar izhaja, da se ta funkcija lahko realizira tudi v besedilih vsakdanjega govora, čeprav je resda mnogo pogostejša v proznih, lirskih in dramskih besedilih. Jezik takšnih besedil je »sredstvo za izražanje kompleksnih notranjih doživetij in intuitivnih spoznanj« (prav tam), njegov nosilec pa t. i. umetniški subjekt.

V izhodišču svoje kasnejše monografije *Obrazi jezika* (2005) Skubic prejšnji kritiki češko-slovenske teorije doda očitek o preveliki skoncentriranosti na knjižni jezik kot hierarhično najvišjo jezikovno zvrst ter neupoštevanje širše jezikovne realnosti. Ključni teoretski koncepti, s katerimi si je avtor pomagal pri definiranju, za kaj pri jezikovni (funkcijski) členjenosti gre, so: a) Hallidayev pojem *registra*, ki pomeni kombinacijo učinka treh semiotičnih funkcij jezikovnih sredstev (ideacijske, medosebne, besedilotvorne) in se v njem odsevajo zahteve trenutne situacije, v kateri tvorec tvori svoje besedilo; b) pojem *žanra* J. R. Martina, S. Eggins in R. Hasan, kjer gre za s strani določene družbe, kulture predpisane in dopuščene vzorce tvorjenja besedil, torej registrov; c) Foucaultov pojem *subjektnih položajev*, s katerih lahko posamezni-

²⁷ Têrmin izhaja iz pragmalingvističnega razlikovanja med *lokucijo* (dejanje izrekanja), *ilokucijo* (dejanje vplivanja) in *perlokucijo* (dejanje učinkovanja), sestavinami govornega dejanja.

ki, v kolikor zadoščajo določenim kriterijem kompetentnosti, vednosti ter poznavanja družbenih razmerij, skladno z žanrskimi predpisi tvorijo določena besedila; č) pojem *ustanove*, organizirane skupnosti ljudi, med katerimi vladajo z zakoni in/ali normami regulirani odnosi, ki opravlja določeno dejavnost. Ustanove posedujejo določene žanre oz. podeljujejo subjektne pozicije za tvorjenje tipičnih žanrskih besedil in hkrati producirajo *diskurze*, celote diskurzivnih praks znotraj ustanove, pa tudi pravila in omejitve glede jedrnih, obrobnihih ter nezaželenih žanrov posamezne ustanove. Diskurzi so torej »sistemi žanrov, ki jih ima na razpolago ustanova« (2005: 96). Njihova dominacija nad tvorcem besedil, v kateri se zrcalijo družbeni predpisi, zahteve in pričakovanja (objektivna os), se po Skubicu prepleta z vplivom sociolektov oz. »govorico družbenih skupin«, kjer gre za tvorčeve lastne vzgibe, hotenja in izkušnje (subjektivna os) – oba pola imata pri nastajanju žanrskih besedil nepogrešljivo vlogo, čeravno pri nekaterih žanrih skoraj povsem prevladuje subjektivni, pri drugih pa objektivni pol.²⁸ Avtor na podlagi teh konceptov izpelje delitev na štiri vrste diskurzov, pri čemer *diskurz* nadomešča prejšnjo oznako *govor*. V njihovih opisih ni bistvenih razlik z zgodnejšo klasifikacijo, so pa drugačna poimenovanja, saj govori o: 1) *performativnem (izvršnem) diskurzu*; 2) *pragmatičnem (uporabnostnem) diskurzu*; 3) *kognitivnem (spoznavnem) diskurzu*; 4) *imaginativnem diskurzu*. Morda najpomembnejša je sprememba poimenovanja *znanstveni v spoznavni diskurz*, saj nakazuje, da avtor sem uvršča ne le tipično znanstvena, pač pa vsa besedila, ki jim gre za spoznavanje, tvorjenje resnice. Podobno tudi poimenovanje *imaginativni* namesto *umetnostni diskurz* poudarja, da pri tovrstnih besedilih ne gre le za epska, lirski in dramska besedila, ampak za vsa besedila, ki nagovarjajo nezavedno, iracionalno.

Navezavo na Skubičevo zgodnejšo tipologijo govorov najdemo v prispevku Vesne Mikolič *Modifikacija podstave in argumentacijska struktura besedilnih vrst* (2007). Avtoričina tipologija *besedilnih zvrsti*, kot jim pravi, po Skubičevem zgledu za osnovno merilo razvrstitve uporabi enega temeljnih pragmatolingvističnih konceptov, in sicer ilokucijsko oz. vplivajnsko vlogo govornega dejanja, ki izhaja iz sporočevalčevega namena.²⁹ Iz vrste vplivanja ter stopnje njegove eksplicitnosti tako Mikolič izpelje štiri vrste vlog, ki določajo štiri vrste besedilnih zvrsti, v osnovi prekrivne s Skubičevimi: 1) spoznavna vloga določa *znanstvena besedila (konstative)*, kjer si sporočevalec želi na podlagi svojih spoznavnih izhodišč ubesediti stvarnost; 2) sporazumevalna/interaktivna

²⁸ Tako opredeljen koncept diskurza se še najbolj približa tistemu, kar je v slovenski jezikoslovni tradiciji znano pod oznako *funkcijska zvrst*, medtem ko se koncept sociolekta približuje tērminu *socialna zvrst*. Skubic pod pojmom sociolekta sicer združuje tako geografsko kot socialno pogojene realizacije jezika – izraz prvih so po klasični socialnozvrstni shemi narečja in različni pogovorni jeziki, izraz drugih pa interesne govornice (sleng, žargon, latovščina). Samih sociolektov, v katerih se torej prepletajo tako geografski kot socialni elementi, je po avtorju v dani družbi toliko, kolikor je v njej skupin, »ki razvijajo za potrebe izražanja lastne specifične perspektive in sistema vrednot ustaljen način komuniciranja« (2005: 173), temeljni dejavniki, ki vplivajo na podobo oz. izraz določenega sociolekta, pa so pripadnost družbenemu razredu oz. statusni skupini, starost govorcev, njihov spol in življenjski stil. Koncept sociolekta je tako do neke mere mogoče navezati na zgodnje Voduškovo pojmovanje razslojenosti jezika po horizontalni (dialekti) ter vertikalni (govornice stanov in poklicev) osi (Vodušek 1933: 71).

²⁹ Tu je po Mikolič nujno poudariti, da je po teoriji govornih dejanj vplivanje/ilokucija skupaj z izrekanjem/lokucijo in učinkovanjem/perlokucijo prisotno prav v vsakem govornem dejanju, iz česar izhaja, da želijo, tako ali drugače, vplivati prav vsa besedila (2007: 342).

vloga določa *sporazumevalna/inetraktivna besedila* (»konverzative«/«interaktive«), ki so v prvi vrsti namenjena sporazumevanju in so najbolj neposredno usmerjeni na naslovnika; 3) izvršilna vloga določa *izvršilna/uradna besedila* (*deklarative*), katerih osnovni namen je spremeniti svet; 4) umetnostnoizrazna vloga določa *umetnostna besedila* (*verdiktive*), kjer sporočevalec želi lastna notranja doživetja izraziti na estetski način. Najširša besedilna zvrst so sporazumevalna/interaktivna besedila, nadalje členjena na štiri podzvrsti: a) prikazovalna vloga določa *prikazovalna besedila* (*reprezentative*), kjer želi sporočevalec vplivati na naslovnikovo vednost; b) usmerjevalna/pozivna vloga določa *usmerjevalna/pozivna besedila* (*direktive*), kjer želi sporočevalec naslovnika neposredno pripraviti k opravitvi določenega dejanja; c) zavezovalna vloga določa *zavezovalna besedila* (*komisive*), kjer se sporočevalec zaveže k določenemu dejanju za naslovnika; č) povezovalno-izrazna vloga določa *povezovalna/izrazna besedila* (*ekspresive*), kjer sporočevalec z lastnim izražanjem občutkov ali stališč izpostavlja razmerje do naslovnikovih.

Avtorica kasneje (2009) kot kriterij, ki določa besedilne zvrsti, poleg njihovega namena oz. funkcije (torej ilokucijske vloge) izpostavi še družbeno področje, znotraj katerega se tvorijo posamezna besedila. To vidi celo kot funkciji nadrejeno kategorijo – besedilne zvrsti se po njenem oblikujejo znotraj oz. glede na potrebe določenega področja. Kot ključna za takšno razlago izpostavlja Swalesov koncept *diskurzive skupnosti* (skupina, ki jo določajo specifični interes, skupni namen, mehanizem delovanja in komunikacije, poznavanje zanj relevantnih vsebin ter raba določenih besedilnih zvrsti in vrst oz. žanrov) ter Hallidayev koncept *področja* (vrsta dejavnosti, v okviru katere deluje diskurz) (povzeto po Mikolič 2009: 261) – diskurzivna skupnost pri svojem delovanju uporablja t. i. področni jezik, znotraj katerega nastajajo besedilne zvrsti oz. vrste. Kot poimenovanje, ki združuje oz. izpostavlja oba temeljna vpliva na njihovo oblikovanje, Mikolič predlaga t. i. *področno-funkcijske zvrsti* oz. *področno-funkcijska zvrstnost*.³⁰ V tej teoretski podlagi prepoznamo delno sorodnost s koncepti, iz katerih je izhajal Skubic, zlasti s koncepti žanra, subjektivnih položajev ter ustanove.³¹

5 Zaključne ugotovitve

Spoznanja ob zaključku pregleda slovenskih jezikoslovnih razpravljanj o funkcijski jezikovni členjenosti lahko strnemo v nekaj bistvenih točk:

- 1) Teorija funkcijske jezikovne členjenosti je bila po češkem zgledu oblikovana v povezavi s knjižnim jezikom. Odnos do pojava je bil sicer že v zgodnjem obdobju sestavni del širšega pogleda na knjižnojezikovno normativnost, iz sčasoma vzpostavljene funkcijskozvrstne teorije pa sploh izhaja, da je funkcijska jezikovna členjenost primarno stvar knjižnega jezika. Kljub posameznim drugačnim poudarkom v zrelem obdobju (Toporišič, Korošec) je bil prvi, ki je zares problematiziral to razmerje, Skubic v poznem obdobju.

³⁰ S tem se naveže na že obstoječo Toporišičevo oznako *področna* (*zvrsti*), ki jo avtor navaja kot možno sopomenko *funkcijski* (*zvrsti*) (Toporišič 1976: 22).

³¹ Avtorica (2009: 262) pojem področja eksplicitno razume kot sinonim Skubičevi ustanovi.

- 2) V slovenskem jezikoslovju sta se oblikovali dve vrsti razlage funkcijske jezikovne členjenosti: a) klasična strukturalistična, ki izhaja iz praškega funkcionalizma (njen predhodnik je bil Vodušek, sicer pa vanjo umeščamo vse avtorje zrelega obdobja), po kateri funkcijsko zvrst determinira funkcija oz. naloga zadovoljevanja izražalnih potreb določenega družbenega oz. predmetno-pojmovnega področja (takšna področja so vsakodnevno sporazumevanje, publicistika, znanost, poklicno oz. strokovno udejstvovanje, uradovanje in poslovanje, literarno-umetniško ustvarjanje), kar povratno vpliva na lastnosti jezikovnih sredstev posamezne funkcijske zvrsti; b) pragmalingvistična (Skubic, Mikolič), ki funkcijske zvrsti ločuje glede na pragmatično funkcijo spreminjanja zunajjezikovne dejanskosti oz. glede na vrsto vplivanske/ilokucijske vloge ter njene izpostavljenosti v besedilih.
- 3) V raznovrstni in neenotni terminologiji se je dolgoročno uveljavilo poimenovanje *funkcijska zvrstnost* (*funkcijske zvrsti*), ki je kombinacija češkega tērmina (*funkcija*, *funkcijski*) in literarnoteoretske oznake, do katere je prišlo postopno (pred tem se namreč uporablja tērmin (*prozne*) zvrsti); nekaj časa ji je bila konkurenčna zgodnejša Urbančičeva oznaka *jezikovni stili*, ki ji je Pogačnik dodal prilastek *funkcionalni*, in to preden je Toporišič začel govoriti o *funkcijskosti*. Skubic, sicer v drugačnem teoretskem okviru, govori o *govorih* oz. *diskurzih*, V. Mikolič pa o (*področnih*) *besedilnih zvrsteh*. Sinonima vsem naštetim oznakam sta *vrste* (*jezika*) in *jeziki*.
- 4) Razlage funkcijske jezikovne členjenosti se dopolnjujejo s tipologiziranjem funkcijskih zvrsti, njihovim opisom in praviloma seznamom besedilnih vrst, ki sodijo k posamezni funkcijski zvrsti. V zgodnjem obdobju sistematičnih klasifikacij sicer še ni; za prvo takšno velja Urbančičeva tipologija petih jezikovnih stilov, kot klasična pa se je uveljavila Toporišičeva štiričlenska tipologija funkcijskih zvrsti, ki jo je, sicer v nekoliko modificirani obliki, prvi predstavil Dular. Alternativna tipologija Skubica, na katero se je s svojo klasifikacijo navezala tudi V. Mikolič, je iz poznega obdobja, pri čemer izhaja iz bistveno drugačne teoretične podlage v smislu razumevanja funkcije. Čeprav se v posameznih tipologijah njihov status dokaj razlikuje (včasih gre za samostojno, drugič za nesamostojno zvrst oz. podzvrst ali celo del podzvrsti), je vendarle mogoče identificirati nekako 6 zvrsti oz. jezikov, ki jih, sicer pod različnimi poimenovanji, najdemo v večini klasifikacij: a) jezik vsakdanje komunikacije; b) jezik publicistike; c) jezik poslovanja oz. uradovanja; č) jezik znanosti; d) jezik strok(-e); e) jezik leposlovne literature.
- 5) Funkcijska jezikovna členjenost je tako v izvorno praški kot v pragmatično-besedilni (alternativni) razlagi razumljena kot krovni pojem za jezikovno členjenost. Predhodnik takšnega pogleda je bil že Vodušek, Toporišič pod oznako *jezikovna zvrstnost* govori o funkcijskih, socialnih, prenosniških in mernostnih zvrsteh, pri čemer vsak snop zvrsti obravnava ločeno, medtem ko Skubic poudarja, da je potrebno pri analizi besedil upoštevati interakcijo tako funkcijske kot socialne zvrstnosti.

LITERATURA

- Anton BAJEC, 1951: *Rast slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Novinarsko društvo Slovenije.
- Drago BAJT, 1993a: Zvrstnost neleposlovnih besedil. 28. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj. Ljubljana: Center za slovenščino kot tuji ali drugi jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 199–209.
- 1993b: *Pišem, torej sem: priročnik za pisanje*. Maribor: Obzorja.
- Anton BREZNIK, 1930 v 1982: Jezik v kmetski povesti. V: Jože Toporišič (ur.): *Jezikoslovne razprave*. Ljubljana: Slovenska matica. 197–202.
- 1933 v 1982: O časnikarski slovenščini. V: Jože Toporišič (ur.): *Jezikoslovne razprave*. Ljubljana: Slovenska matica. 133–61.
- 1934–36 v 1982: Jezik naših pripovednikov. V: Jože Toporišič (ur.): *Jezikoslovne razprave*. Ljubljana: Slovenska matica. 163–95.
- Janez DULAR, 1974: Zvrstnost slovenskega jezika. V: Matjaž Kmecl, Tine Logar, Jože Toporišič (ur.): *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Informativni zbornik*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- 1979: O definicijah funkcijskih zvrsti in njihovi formalizaciji v šoli. *Jezik in slovstvo* 25/3. 80–85.
- Bohuslav HAVRÁNEK, 1969: Teorija knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 14/7. 196–204.
- Alois JEDLIČKA, 1965: Teorija praške šole o knjižnem jeziku. *Jezik in slovstvo* 10/6–7. 186–192.
- Monika KALIN GOLOB, 1996: *Jezikovna kultura in jezikovni koticiki*. Ljubljana: Jutro.
- Erika KRŽIŠNIK (ur.), 2004: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*. Obdobja. Metode in zvrsti 22. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- Tomo KOROŠEC, 1973: Sinteza stilističnih raziskav v češkem jezikoslovju. *Slavistična revija* 21/1. 93–100.
- 1974: Razslojenost slovenskega besedišča. V: Matjaž Kmecl, Tine Logar, Jože Toporišič (ur.): *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Informativni zbornik*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 75–90.
- 1983: En zgled za funkcijskozvrstno razslojenost v slovenskem jeziku. 19. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 177–186.
- Vesna MIKOLIČ, 2007: Modifikacija podstave in argumentacijska struktura besedilnih vrst. *Slavistična revija* 55/1–2. 341–55.
- 2009: Specializirani jezikovni korpusi in funkcijska zvrstnost. V: Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Obdobja 28. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 257–263.
- France NOVAK, 1980: *Poslovni in uradovalni jezik*. Ljubljana: Delo, Gospodarski vestnik.
- Irena OREL, 2007 (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Obdobja. Metode in zvrsti 24. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.
- Jože POGAČNIK, 1967: Poglavlja iz splošne stilistike. V: France Vurnik (ur.): *Jezikovni pogovori II*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 172–240.
- Breda POGORELEC, 1986: Znanstveno besedilo, njegove jezikoslovne prvine in slog. V: Ada Vidovič Muha (ur.): *Slovenski jezik v znanosti I: Zbornik prispevkov*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 11–22.
- Andrej SKUBIC, 1994/95: Klasifikacija funkcijske zvrstnosti in pragmatična definicija funkcije. *Jezik in slovstvo* 40/5. 155–68.
- 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.

- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Poskusni snopič*, 1963. Ljubljana: SAZU
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1970. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Stane SUHADOLNIK, 1968: Koncept novega slovarja slovenskega knjižnega jezika. *4. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Predavanja iz jezika*. 1–11.
- Jože TOPORIŠIČ, 1967a: Zvrsti slovenskega jezika. V: France Vurnik (ur.): *Jezikovni pogovori II*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 107–13.
- 1967b: *Slovenski knjižni jezik 3*. Maribor: Založba Obzorja. 95–105.
- 1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja. 10–30.
- 1977a: O Urbančičevi jezikovni kulturi. *Slavistična revija* 25/2–3. 359–371.
- 1977b: Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika. *Slavistična revija* 25/4. 387–406.
- 1992: Tipološka oznaka (sodobnega) slovenskega knjižnega jezika. *Slavistična revija* 40/2. 159–177.
- Jože TOPORIŠIČ, Velimir GJURIN (1981): *Slovenska zvrstna besedila*. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture.
- Boris URBANČIČ, 1965: O jezikovnih stilih. V: France Vurnik (ur.): *Jezikovni pogovori I*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 221–27.
- 1972: *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 1976: Knjižni jezik skozi prizmo praške šole. *Slavistična revija* 24/2–3. 308–13.
- Ada VIDOVIČ MUHA (ur.), 1986: *Slovenski jezik v znanosti 1*. Zbornik prispevkov. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut.
- Ada VIDOVIČ MUHA, Nace ŠUMI (ur.), 1989: *Slovenski jezik v znanosti 2*. Zbornik prispevkov. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1972: Kategorizacija in stilna opredelitev ozko knjižne leksike. V: *VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture 3.–15. julija 1972*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 35–52.
- 1994: Strukturalistične prvine v slovenskem jezikoslovju prve polovice dvajsetega stoletja: s poudarkom na Voduškovi razpravi iz leta 1932. V: *Individualni in generacijski ustvarjalni ritmi v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (Obdobja 14)*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 103–14.
- 1996a: Razvojne prvine normativnosti slovenskega knjižnega jezika. V: Ada Vidovič Muha (ur.): *Jezik in čas*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. (Razprave Filozofske fakultete.) 15–40.
- 1996b: Tvornost razmerja med slovenskim in češkim jezikoslovjem 20. stoletja. *XXXII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Zbornik predavanj. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 77–85.
- Božo VODUŠEK, 1933: Za preureditev nazora o jeziku. V: *Krog (zbornik umetnosti in razprav)*. 66–76.
- 1950 v 2009: Pripombe k *Slovenskemu pravopisu*. V: Drago Bajt (ur.): *Literatura, jezik, politika: izbrani članki in študije*. Ljubljana: Nova revija. 187–215.
- 1951 v 2009: O *Slovenskemu pravopisu* in jezikovnih načelih. V: Drago Bajt (ur.): *Literatura, jezik, politika: izbrani članki in študije*. Ljubljana: Nova revija. 217–256.

SUMMARY

The findings of a survey of Slovene linguistic studies on register variation can be summarized in several main points:

- (1) The theory of register variation was, based on the Czech model, conceived in connection with the literary language. Even early on, the approach to this phenomenon was part of a broader view of normativity in literary language. The fact that register variation is primarily an issue of literary language is also derived from the gradually established theory of register variation. Despite some other emphases in the mature period (Toporišič, Korošec), the first to truly question this relationship was Skubic in the later period.
- (2) In Slovene linguistics, two types of interpretation of register variation were formed:
  - (a) Classical structuralist interpretation, derived from Prague functionalism. Its trailblazer was Vodušek later, all authors of the mature period belong to this type. According to this type, the register is determined by the function or the task of the expressive needs of a particular social or notional semantic area, i.e., everyday communication, journalism, science, professional activities, administration and business, literary creation, which in turn affects the character of the linguistic devices of the individual register;
  - (b) Pragmatic-linguistic interpretation (Skubic, Mikolič), which differentiates registers according to the pragmatic function of the changes in the extralinguistic reality or, rather, according to the type of the appellative/illocutionary function and its prominence in the texts.
- (3) The variegated and non-uniform terminology uses the term *funkcijska zvrstnost* (*funkcijske zvrsti*) ‘functional genres’, which is a combination of the Czech term (*funkcija*, *funkcijski* ‘function, functional’) and literary-theoretical term, which developed gradually (the term (*prozne*) *zvrsti* ‘(prose) genres’ was used before); for a while a competing term was Urbančič’s term *jezikovni stili* ‘linguistic styles’, to which Pogačnik added the attribute *funkcionalni* ‘functional’, i.e., before Toporišič began to talk about functionality. In a different theoretical framework, Skubic writes about *govori* or *diskurzi* ‘discourses’ and V. Mikolič about (*področne*) *besedilne zvrsti* ‘(specialized) discourse genres’. The synonyms to all these terms are *vrste* (*jezika*) ‘varieties (of language)’ and *jeziki* ‘languages’.
- (4) The explanations of register variation are complemented with typologizing of registers, their description, and usually a list of discourse genres belonging to a particular register. In the early period there are no systematic classifications yet; the first one is Urbančič’s typology of five language styles. Toporišič’s four-part typology of registers, which was in a slightly modified form first presented by Dular, is now considered classical. Alternative typologies, mostly by Skubic, but also by V. Mikolič, are from the late period, although they are both derived from a considerably different theoretical basis in terms of understanding of function. Although in various typologies their status varies significantly (sometimes an independent and other times a dependent genre or subgenre or even its part is involved), it is nevertheless possible to identify approximately six languages found under various labels in most of the classifications: (a) language of everyday communication; (b) language of journalism; (c) language of business and administration; (d) language of science; (e) technical language; (f) language of fiction.
- (5) In the original Prague interpretation as well as in the pragmatic-textual (alternative) interpretation, register variation is understood as a cover term for language variation. The pioneer of this view was Vodušek, while Toporišič under the term *jezikovna zvrstnost* concerns himself with functional and social registers, registers depending on the channel taken by the language, as well as whether in prose or verse. He treats each cluster of registers separately, while Skubic emphasizes that textual analysis should take into account the interaction of functional and social register variation.